

YEVROPA MUSIQASIDA IMPRESSIONIZM

Termiz davlat pedagogika instituti, Jismoniy madaniyat va san'at fakulteti, Musiqa ta'limi yo'nalishi, 3-bosqich talabasi

Shirinoi Xaydarova

*Ilmiy rahbar: **Raxmatullayev Xumoyun Shafokatovich** Termiz davlat pedagogika instituti, Musiqa madaniyati va mahorati kafedrasida katta o'qituvchisi, dots.v.b.*

Impressionizm G'arbiy Yevropa san'atida XIX-asr oxiri XX-asr boshlarida paydo bo'lgan oqim bo'lib avval tasviriy san'atda, keyin esa she'riyat va musiqa rivojlandi. «Impressionizm» so'zi frantsuzcha bo'lib, «taassurot» degan ma'noni bildiradi. Borliqdan, atrof muhitdan olingan taassurotni bir lahzali o'tkinchi lavhalarda, bir-birini almashtirib turadigan obrazlarda tasvirlashga intilish – bu ijodiy uslubning asosidir.

Impressionizm uslubi dastlab frantsuz rassomlari Eduard Mane, Klod Mone, Ogyust Renuar, Edgar Dega, Kamil Pissarro asarlarida namoyon bo'ldi. Musiqa san'atida esa impressionizm frantsuz kompozitorlari Klod Debyussi va Moris Ravel ijodida qaror topdi. Bu kompozitorlar butun hayotiy va ijodiy yo'li davomida doimiy izlanish, yangi mavzu va syujetlar, yangi musiqa ifoda vositalarini izlab topish bilan shug'ullandilar.

Impressionist rassomlar va kompozitorlar ijodida umumiy mavzular paydo bo'ldi. Ular o'z asarlarida turli hayotiy sahnalar va epizodlar, kishilarning portretlari va ayniqsa peyzajlarni tasvirlashga katta e'tibor berdilar. Shuningdek badiiy uslubda ham umumiyliklar sezildi. Impressionist rassomlar ham kompozitorlar ham hodisadan olingan eng birinchi, ilk taassurotni asarlarida ko'rsatib berishga harakat qilganlar. Shuning uchun bu ijodkorlar yirik shaklli asarlar emas, asosan kichik shaklli asarlar - miniatyuralar yaratganlar. Rassomlar yirik kompozitsiyalar o'rniga portret va etyudlar chizganlar. Kompozitorlar esa simfoniya va operalar o'rniga fortepiano va orkestr ijrosi uchun kichik hajmdagi asarlar yozdilar. Chunki eng dastlabki taassurotni ifodalab berish uchun yirik asarlar yozish shart emas. Debyussi va Ravel yangi musiqiy

obrazlarni ifodalash uchun zarur bo'lgan yangi musiqa ifoda vositalarini qidirib topdilar. Bunda ular musiqaning rang-barang, go'zal va bejirim bo'lishiga xizmat qiladigan vositalarga alohida e'tibor berdilar. Lad, garmoniya metr va ritm, cholg'ulashtirish kabi ifoda vositalarini o'ziga xos va boshqacha bo'lishiga erishdilar. Kuy (melodiya)ning asosiy ifoda vositasi sifatidagi mavqei pasaydi. Uning o'rniga kompozitorlar turli ladlar – pentatonika, xalq_musiqasi ladlaridan doriya, frigiya, miksolidiya va boshqalarni, xususan butun tonli gammani ko'p qo'lladilar. Klassik garmoniya va akkordlar o'rniga ko'proq tovush brikmlaridan foydalanish ham impressionistik musiqaga o'ziga xos xususiyat bag'ishladi.

Impressionist kompozitorlar musiqaning programmalilik xususiyatiga katta e'tibor berdilar. Chunki dastursiz bunday asarlarni tinglovchi tushunishi qiyin. Debyussi va Ravel o'z ijodida tarixiy, qahramonlik va ijtimoiy mavzularga deyarli e'tibor bermaganlar. Aytib o'tilganidek musiqiy peyzaj, hayotiy manzaralar va musiqiy portret ular ijodidagi asosiy mavzulardir. Ertak va afsonalarga ham kam e'tibor berganlar. Bu kompozitorlar asarlarida insonning tabiiy kechinmalari, ba'zan dramatik va fojiali, ko'proq quvonchli tomonlari aks ettirilgan. Shuningdek ko'p asarlar tinglovchiga tabiatning go'zal obrazlari va dunyosini yangidan ochib beradi. Ifoda vositalarini yangiligi, go'zalligi va o'ziga xosligi buning asosiy sababidir.

Yetuk Impressionizm asarlari yorqinligi va hayotiyliigi bilan ajralib turadi. Impressionizm xususiyatlari neoimpressionizm va postimpressionizmga taraqqiy etdi. Amerikada J. Uistler, Germaniyada M. Liberman, L. Korint, Rossiyada K. A. Korovin, I. E. Grabar va b. ijodi Impressionizm rivojiga hissa bo'lib qo'shildi. 1880— 1910 y.larda Impressionizm ko'p rassomlar ijodiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Bu vo-qelikni yangi tomonlarini o'zlashtirishda, plener usullarini egallashda namoyon bo'ldi. Impressionizm qoidalari haykaltaroshlikda turli darajada o'z aksini topdi. Haykaltaroshlardan fransuz O. Roden, italiyalik M. Rosso, rus P. P. Trubetskiy, A. Golubkina va b. o'z asarlarida harakatni, harakat paytida shakl o'zgarishlarini ifoda etdilar.

Impressionist rassomlar ijodi o'zbek rangtasvir san'ati rivojida ham o'z ifodasini topdi. O'zbekistonlik rassomlar L. Bure, O. Tatevosyan, P. Benkov, 3. Kovalevskaya, A. Mirsoatov va boshqalar ijodida shu ta'sir seziladi.

Musiqada — Impressionizm Fransiya kompozitorlari ijodida 1880—90 yillarda paydo bo'lgan (K. Debyussi, keyinchalik M. Ravel, P. Dyuka va b.). 20-asr boshidan Yevropaning boshqa mamlakatlarida ham tarqalgan (Ispaniyada M. de Falya, Italiyada O. Respigi, A. Kazel-la, Polshada K. Shimanovskiy va b.). Musiqiy Impressionizmga tabiat manzaralari, tashqi dunyo hodisalarini kuzatish jarayo-nida yuzaga kelgan histuyg'ularni, nozik ruhiy holatlarni aks ettirish xosdir. Asarlar tembr va garmoniyaning rang-barangligi, shakl rivojining erkinligi, ritmikasing beqarorligi bilan ajralib turadi.

Adabiyotda — Impressionizmning bir necha uslubiy yo'nalishlari kuzatiladi. "Psixologik Impressionizm" yo'nalishida yaratilgan asarlar, ayniqsa, mashhur. Garchi bu yo'nalishning asoschilari aka-uka Gonkurlar hisoblansada, yangicha shakldagi ruxiy taxlillarga boy asarlarni K. Gamsun, T. Mann, S. Sveyg , ayniq-sa, M. Prust ijodida ko'plab uchratish mumkin.

20-asr o'rtalariga kelib I. uslub sifatida o'z umrini tugatgan bo'lsada, turli mamlakatlar ijodkorlari orasida bu yo'nalishda asarlar yaratayotgan yoxud ijodiy evolyusiyasining muayyan bosqichida unga ergashgan yozuvchilar topiladi. Xususan, o'zbek adiblaridan X. Do'stmuhammad ("Ko'z qorachig'idagi uy", "Jajman" va b.), N. Eshonqul ("Maymun yetaklagan odam" va b.) ijodida shu yo'nalishning ta'siri seziladi.

Impressionist rassomlar ijodi o'zbek rangtasvir san'ati rivojida ham o'z ifodasini topdi. O'zbekistonlik rassomlar L. Bure, O. Tatevosyan, P. Benkov, 3. Kovalevskaya, A. Mirsoa-tov va b. ijodida shu ta'sir seziladi.

Musiqiy impressionism

Musiqiy impressionizm go'zal impressionizm kursi asosida rivojlandi. An'anaga ko'ra, Klod Debussi va Mauris Ravel musiqadagi impressionizm vakillari hisoblanadi.

Impressionist bastakorlarning musiqasida asosiy narsa kayfiyatni almashtirish, ramzlarning ma'nosiga ega bo'lish, tashqi dunyo haqida o'ylash natijasida yuzaga

kelgan nozik psixologik holatlarni belgilash edi. Musiqiy impressionizm, shuningdek, ramziy shoirlarning san'atiga yaqin edi, uning "samarasiz" kulti.

O'n to'qqizinchi asr oxirlarida musiqa tanqidchilari tomonidan ishlatilgan "impressionizm" atamasi. sud yoki istehzo ma'nosida, keyinchalik umumiy qabul qilingan ta'rifga aylandi va o'n to'qqizinchi va yigirmanchi asr boshlarida musiqiy hodisalarni keng qamrab olishga kirishdi. Frantsiyada ham, Evropaning boshqa mamlakatlarida ham.

Adabiyotlar:

1. Martinov I. Istoriya zapadnoevropeyskoy muziki. Tom 5. M. 1963.
2. Levik B. Muzikalnaya literatura zarubejnix stran. Ch 5. M. 1975.
3. G. V. Keldish bosh muharrirligida — Musiqiy ensiklopedik lug'at. Moskva: «Sovet ensiklopediyasi», 1990.
4. Raxmatullaev, X. S. (2023). Musiqaning kashf qilinishi haqidagi nazariyalar. tarixgacha bolgan davr. Solution of social problems in management and economy, 2(4), 70-75.
5. M. Jherar va R. Shalyu tomonidan tuzilgan — Ravel o'z maktublari oynasida. Leningrad: «Musiqa», 1988.
6. G. Shneerson — XX asr fransuz musiqasi, 2-nashri. Moskva, 1970.
7. Erik Sati, Yuriy Xanon — Orqaga qarab eslashlar. Sankt-Peterburg: O'rta Musiqa Markazi va «Rossiya Obrazlari» nashriyoti, 2010. — 682 bet. — ISBN 978-5-87417-338-8.
8. Vinsent d'Indi — Richard Wagner va uning fransuz musiqiy san'atiga ta'siri. Parij, 1930.
9. Erik Sati — Asarlar («Écrits»). Parij: Champ Libre nashriyoti, 1977.
10. Ann Rey — Sati. Parij: Seuil nashriyoti, 1995.
11. Ornella Volta — Erik Sati. Parij: Hazan nashriyoti, 1997.
12. Emil Vuillermoz — Klod Debyussi. Jeneva, 1957.